

Laatst Aangepast: 12 september 2012

BIJBELSE PRINCIPES ROND DE ECHTSCHEIDING

Dr. R. Dean Anderson v.d.m.

Het is de bedoeling in dit artikel om de bijbelse gegevens rond echtscheiding na te gaan en lijnen te trekken van het Oude Testament naar het Nieuwe. Jezus' bekende uitspraken over de echtscheiding hebben hun achtergrond zowel in de gebruiken van zijn tijd, als in de wet van onze Here. Hoewel ik niet altijd eens ben met andere bekende publicaties over dit onderwerp wordt er niet op de verschillen uitgebreid ingegaan. De bedoeling is om duidelijk weer te geven hoe wij mijns inziens Gods wet en de gegevens vanuit het Nieuwe Testament behoren te lezen wat echtscheiding betreft. Wel wordt hier en daar kort aangegeven waarom andere standpunten mijns inziens niet aanvaardbaar zijn.

Vooraf aan onze studie mag opgemerkt worden dat hoewel de Here de echtscheiding als een kwaad aanduidt (Mal. 2:16), wij niet mogen zeggen dat elke echtscheiding op zich zonde is. In heel de Bijbel duidt de Here aan dat er geldige gronden kunnen zijn om een echtscheiding te voltrekken. Deze gronden hebben altijd zelf met de zonde te maken. Als bijvoorbeeld overspel plaats heeft gevonden is dat op zich zonde. Het kan ook als grond gelden voor het voltrekken van een echtscheiding. De echtscheiding is dan niet zondig, maar het gedrag dat ertoe geleid heeft wel. Het is juist de vraag naar de aard van de echtscheiding (en bij gevolg de aard van het huwelijk zelf) die ons bezig zullen houden in het gevolg, vooral de vraag naar welke principes meespelen bij het constateren van wettige gronden voor echtscheiding.

Echtscheiding in Gods wet

Dat echtscheiding onder bepaalde omstandigheden wel is toegestaan is uit de wet duidelijk. Meerdere malen wordt er melding gemaakt van gescheiden mensen (zie Lev. 22:13; Num. 30:9). Priesters mochten niet met een gescheiden vrouw trouwen (Lev. 21:7, 14; Ezech. 44:22). Voor hen gelden striktere levensregels dan voor het volk in het algemeen (dat dus *wel* met een gescheidene mocht trouwen).¹ Echtscheiding heeft altijd met zonde te maken en de priesters als heiligen—aan God toegewijd—mochten niet in aanraking met zulke zonde komen. In twee gevallen is de mogelijkheid tot echtscheiding ook voor het volk geheel ontzegd (Deut. 22:19 en 29—zie beneden).

In Deuteronomium 24:1-4 treffen wij een detail-wet over de echtscheiding:

Wanneer iemand een vrouw genomen en gehuwd heeft, dan zal,—als hij haar geen genegenheid toedraagt, omdat hij iets onbehoorlijks aan haar gevonden heeft, en hij een scheidbrief geschreven en haar die overhandigd heeft, waarna hij haar uit zijn huis heeft weggezonden; en als zij dan uit zijn huis vertrokken, haars weegs gegaan en de vrouw van een ander geworden is; en als dan de laatste man een afkeer van haar krijgt, een scheidbrief schrijft, haar die overhandigt en haar uit zijn huis wegzendt; of als de laatste man, die haar tot vrouw genomen heeft, gestorven is—dan zal de eerste echtgenoot, die haar weggezonden heeft, haar niet opnieuw tot vrouw mogen nemen, nadat zij verontreinigd is geworden; want dat is een gruwel voor het aangezicht des HEREN; gij zult geen zonde brengen over het land dat de HERE, uw God, u ten erfdeel geven zal.

Al is deze wet geformuleerd voor een zeer toegespitste situatie, toch kunnen wij uit haar formulering

¹ Nog striktere levensregels golden voor de hogepriester die ook geen weduwe mocht trouwen, noch een vrouw die niet maagd was, noch een buitenlandse vrouw (Lev. 21:14).

wel het een en ander over echtscheiding in het algemeen leren.

i) *Het eigenlijke punt van deze wet.*² Als iemand gescheiden is en daarna trouwt met een andere persoon, mag hij of zij nooit meer een tweede keer trouwen met de eerste echtgenoot (echtgenote). Merk wel op dat het feit dat een gescheiden persoon hertrouwt op zich niet veroordeeld wordt (uit de uitzonderingswet voor de priesters hebben wij al gezien dat het trouwen met een gescheiden persoon wel mocht). Als hertrouwen op zich zondig zou zijn, had de wet dit tot overspel moeten verklaren en een andere strafbepaling laten gelden. Degene die nog een keer getrouwd is geweest is *wat de eerste huwelijkspartner betreft* verontreinigd. Er kan geen terugkeer zijn als er een ander huwelijk tussen gekomen is. Dit is ook de manier waarop Jeremia deze wet verstaat en uitwerkt i.v.m. de relatie tussen Israël en de Here (Jer. 3:1-5).³ Deze wet laat zien dat echtscheiding niet licht voltrokken moet worden. Waar een ander huwelijk tussengekomen is, kan er geen weg terug zijn.

ii) *De gronden voor echtscheiding:* Wij merken uit deze wet dat echtscheiding onder bepaalde omstandigheden toelaatbaar is. Die omstandigheden worden ook vermeld, namelijk, dat er “iets onbehoorlijks” in het gedrag van je partner is. Letterlijk staat er “naaktheid van een ding” wat vermoeden doet dat het een seksuele overtreding betreft. Hoewel seksuele overtreding er zeker onder valt, kan deze uitdrukking ook overdrachtelijk worden gebruikt. Dat is wel het geval in de enige andere plaats waar de uitdrukking te vinden is, namelijk, Deuteronomium 23:14 waar het menselijke uitwerpselen aanduidt. Rekening houdende hiermee zouden wij eerder kunnen spreken van “iets verfoeilijks” dan “iets onbehoorlijks.”

De rabbi's hebben de grond voor echtscheiding hier op verschillende wijzen opgevat. Volgens *M.Gittin* 9.10 benadrukte de school van Sjammai het woord “naaktheid” en beperkte echtscheiding tot overspel. De school van Hillel benadrukte de woorden “van een ding” en liet echtscheiding toe op alle gronden. Het lijkt erop dat zelfs op basis van de beperkende interpretatie ook andere gronden voor echtscheiding mogelijk waren zoals *M.Ketuboth* 7.6 laat zien als het echtscheiding toestaat wanneer de wet van Mozes opzettelijk overtreden is of wanneer Joodse bescheidenheidsgewoontes overtreden zijn.

Wij merken dan dat echtscheiding niet zomaar mag gebeuren. Er moet “iets verfoeilijks” in het huwelijk voorgekomen zijn. Jeremia 3:8 laat zien dat overspel hier wel onder valt. Er is soms in de literatuur gesproken alsof dit niet kon zijn geweest.⁴ Moest overspel niet met de doodstraf bestraft worden? Het is waar dat de gepaste straf in Gods wet voor overspel de doodstraf is, maar de wet laat ook de mogelijkheid toe dat men, via onderhandeling, een boete in de plaats van de doodstraf regelt.⁵ Zulke onderhandelingen waren alleen verboden in gevallen van moord en een paar andere misdaden (bijv. vloeken), zie bijvoorbeeld Numeri 35:31-32.⁶ De spreuken echter waarschuwen

2 Al is deze wet geformuleerd vanuit het standpunt van een man die zijn vrouw wegzendt, mogen wij aannemen dat andersom hetzelfde principe geldt (verg. Mark. 10:12; 1 Kor. 7:13). Overigens in het Grieks-Romeins recht had zowel de vrouw als de man het recht om een echtscheiding te voltrekken. Onder de Joden kon een vrouw wel een scheidbrief schrijven, maar zij had de instemming van haar man nodig om het rechtsgeldig te maken (zie Misjna, *Gittin* 2.5, 7; 6.2; J. van Bruggen, *Het huwelijk gewogen: 1 Korinthe 7* (Ton Bolland: Amsterdam, 1978) 123-26; Tal Ilan, *Jewish Women in Greco-Roman Palestine*, Texte und Studien zum Antiken Judentum 44 [Tübingen: J. C. B. Mohr, 1995] 141-47. Ilan meldt de vondst van een papyrus scheidbrief van een vrouw gezonden aan haar man, 41, 146).

3 Jeremia's punt is dat Israël nu (na haar hoererij) niet moet verwachten dat zij zomaar tot de Here terug kan komen.

4 Zie, bijv., J. Douma, *Echtscheiding* (Ton Bolland: Amsterdam, 1982) 16; J. Murray, *Divorce* (Presbyterian and Reformed: Philadelphia, 1961) 10.

5 De Here Jezus bevestigde dit toen hij stelde dat echtscheiding zonde is behalve in het geval van overspel. Ook Jezus ging er van uit dat de doodstraf in dat geval niet noodzakelijk is. Dit is trouwens ook de achtergrond bij het gedrag van Jozef, Matth. 1:19.

6 Een duidelijk voorbeeld van vervanging van de doodstraf door een geldboete zien wij in Exod. 21:28-30. Wat overspel betreft, waarschuwt Spr. 6:32-35 (verg. 13:7-8) ons dat in een rechtszaak voor overspel de aanklager (de gekwetste huwelijkspartner) zo kwaad zou kunnen zijn dat hij niet eens zoengeld in plaats van de doodstraf wil ontvangen. Het recht om de officiële opgelegde straf te laten doorgaan ligt wel bij de aanklager.

tegen het nemen van dit risico. Een kwade echtgenoot zou waarschijnlijk geen losgeld willen aannemen (Spr. 6:32-35; verg. 13:7-8).

Maar dat “iets verfoeilijks” blijft een tamelijk vaag begrip. Is het niet mogelijk vanuit de Schrift om hierop wat meer grip te krijgen? Dat kan als wij aandacht geven aan twee andere gegevens die te maken hebben met echtscheiding in het Oude Testament, a) het verbreken van het huwelijksverbond via een wettelijke toegepaste doodstraf, en b) de echtscheidingsmaatregelen toegepast in Ezra 9-10.

a) Waar een doodstraf toegepast werd, kwam daarmee ook een definitief eind aan de huwelijksrelatie. Wat dit betreft kunnen wij stellen dat misdaden waar de doodstraf moest of mocht worden toegepast een wettige mogelijkheid bieden om het huwelijksverbond te verbreken. Dit feit helpt ons om een meer concrete bijbelse invulling te geven aan dat “iets verfoeilijks.” Als de echtgenoot (of echtgenote) bewijs heeft dat zijn huwelijkspartner betrokken is bij een misdaad waarop mogelijk doodstraf staat, wordt hij met een keus geconfronteerd. Er zijn dan twee mogelijkheden waardoor het huwelijksverbond verbroken kan worden. Hij (of zij) kan een rechtszaak aanspannen tegen zijn huwelijkspartner en de doodstraf eisen, of hij kan kiezen om een scheidbrief te regelen. Wij moeten er vanuit gaan dat halsmisdaden wel onder “iets verfoeilijks” verstaan kunnen worden.

Echtscheiding bij zo'n geval was natuurlijk niet verplicht. Als het bewijs voor de misdaad alleen in handen is van de echtgenoot (echtgenote), kan hij kiezen om geen rechtszaak aan te spannen en zich met zijn huwelijkspartner te verzoenen (uitgaande van vergeving van de bewuste zonde). Hij zou ook een rechtszaak kunnen aanspannen en een niet onherroepelijke doodstraf laten vervangen door een geldboete (zie boven). Ter verduidelijking omschrijf ik een hypothetisch geval: Een getrouwde man komt met zijn vriend onverwachts thuis en ontdekt dat zijn vrouw in bed ligt met een andere (ongetrouwde) man. Zij is dus betrapt op een handeling die de doodstraf verdient (Deut. 22:22). Er zijn ook twee getuigen (de man en zijn vriend). Er zijn nu verschillende opties voor de man open. Hij kan i) het huwelijksverbond annuleren door een rechtszaak tegen zijn vrouw (en haar minnaar) aan te spannen en de doodstraf te eisen; ii) het huwelijksverbond annuleren via een scheidbrief. Als hij de tweede mogelijkheid kiest, kan hij alsnog een rechtszaak aanspannen tegen zijn vrouw (en haar minnaar) en de doodstraf laten omzetten in een geldboete. iii) Hij kan kiezen om zich met zijn vrouw te verzoenen en het huwelijk te laten doorgaan. In dit geval zou hij alsnog kunnen kiezen voor een rechtszaak waarin de doodstraf omgezet wordt in een geldboete.

Als wij halsmisdaden onder “iets verfoeilijks” mogen verstaan, hebben wij, onder meer, als mogelijke gronden voor echtscheiding de volgende: moord (Exod. 21:12; Num. 35:16-18); doodslag door ernstige nalatigheid (Exod. 21:29); overspel (Lev. 20:10; Deut. 22:22); incest (Lev. 20:11-12); homoseksueel geslachtsverkeer (Lev. 20:13); bestialiteit (Lev. 20:15-16); openlijke afgoderij (Deut. 13; Lev. 20:2); het lasteren van Gods naam (Lev. 24:10vv; verg. Heid.Cat. v/a 100); waarzeggerij / toverij (Lev. 20:27; Exod. 22:18); en het werken op de sabbat (Exod. 31:15). Dit geeft ons richtlijnen bij het bepalen van wat als “iets verfoeilijks” geldt.

Halsmisdaden waarbij sprake is van een onherroepelijke doodstraf zouden misschien ook de mogelijkheid geboden hebben om een scheidbrief te regelen in plaats van een rechtszaak. Ter verduidelijking bied ik het volgende hypothetisch geval aan: een getrouwde man komt met zijn klant onverwachts thuis en ontdekt dat zijn vrouw bezig is om de geest van haar overleden zus op te roepen. Zij is dus betrapt op een handeling

---

*Want jaloesheid is vuurgloed in een man,
hij kent geen mededogen ten dage der wraak (d.w.z. bij de rechtszaak)
hij aanvaardt geen enkel zoenmiddel,
en blijft onverbiddelijk, al geeft gij een nog zo groot geschenk. (d.w.z. al biedt je een vermogen aan als zoengeld)*

Zie verder mijn artikel, “De Doodstraf in Gods Wet,” (<http://anderson.modelcrafts.eu/artikelen> onder de rubriek Gods wet en Studies in de Pentateuch) in een eerdere versie gepubliceerd in *De Reformatie* 74.14 (9 jan. 1999) 294-97; 74.15 (16 jan. 1999) 317-19.

die de doodstraf verdient (Lev. 20:27). Er zijn ook twee getuigen (de man en zijn klant). Als de man wil, kan hij een rechtszaak aanspannen opdat zijn vrouw hiervoor ter dood gebracht wordt. Bij zo'n rechtszaak is er waarschijnlijk geen mogelijkheid om de straf om te zetten in een geldboete (hij zelf is niet echt de "benadeelde partij"). Maar zijn vrouw heeft berouw over haar zonde. Zij bekent dat het een daad geboren uit onverwerkt verdriet was. God had ze daardoor niet willen kwetsen en ze ziet nu in dat deze poging volstrekt verkeerd was. De man wil niet dat zijn vrouw hieraan sterft en—in overeenstemming met zijn klant—besluit hij geen rechtszaak aan te spannen. Hij zou alsnog een scheidbrief kunnen regelen op grond van "iets verfoeilijks" (namelijk, de geest van een dode oproepen). Of hij kan ook kiezen om door te gaan met zijn vrouw.

In principe zouden alle bewijsbare halsmisdaden de mogelijkheid bieden voor echtscheiding wanneer de aanklager óf geen rechtszaak aanspant óf de doodstraf laat omzetten in een geldboete.

b) Wij kunnen, ten tweede, ook iets meer leren uit de geschiedenis van Ezra 9–10. Na de ballingschap ontdekte Ezra op een zeker moment dat velen onder de Israëlieten huwelijken aangegaan waren met vrouwen uit andere landen.⁷ Er wordt besloten dat al deze vrouwen weggezonden moeten worden. Weigering om deze echtscheiding te voltrekken leidt tot afsnijding uit de gemeente van de ballingen (Ezra 10:8). Deze echtscheidingen worden voltrokken "volgens de wet" (Ezra 10:3).

Het eerste dat opgemerkt moet worden in verband met deze passage is het feit dat deze vrouwen zich *niet* bekeerd hadden tot de godsdienst van Israël. De echtscheidingen betreffen huwelijken die gesloten zijn tussen gelovigen en ongelovigen. Dit is duidelijk uit Ezra 9:1 waar het verwijt niet tegen buitenlandse vrouwen als zodanig is, maar tegen vrouwen die nog voluit te maken hebben met de "gruwelen" van hun volk (d.w.z. praktijken tegen Gods wet, bv. afgoderij).⁸ Er is sprake van "trouwbreuk" tegen de Here (Ezra 9:2, 4).

Dat huwelijken met buitenlanders niet *per se* verboden waren is, onder meer, duidelijk uit Numeri 12. De enige persoon in Israël aan wie het absoluut verboden was om een buitenlandse vrouw te nemen (ongeacht of zij gelovig was) was de hogepriester (Lev. 21:14).

In de tweede plaats moeten wij opmerken dat deze huwelijken nooit gesloten hadden moeten worden.

Ten derde, als deze vrouwen nog steeds handelden naar de "gruwelen" van hun volken, dan waren zij hoogstwaarschijnlijk schuldig aan openlijke afgoderij.

Deze passage leert ons niet alleen dat huwelijken tussen gelovigen en ongelovigen niet gesloten mogen worden, maar dat zulke huwelijken behoren ontbonden te worden. De kerkelijke tucht mag hier aan de orde komen omdat deze zaak de trouw aan onze Here raakt. Deze situatie (waarin een gelovige trouwt met een ongelovige) is volstrekt anders dan de situatie die de apostel Paulus op het oog heeft in 1 Korintiërs 7:12-16. Daar betreft zijn advies huwelijken die gesloten waren tussen twee ongelovigen waarvan een van de huwelijkspartners later tot geloof komt. In dat geval behoeft er geen echtscheiding te komen tenzij de ongelovige partner weigert samen te leven met een gelovige.

iii) Het verbod op echtscheiding. Er zijn ook twee gevallen waar echtscheiding nooit toegestaan is: ten eerste een huwelijk waar geslachtsgemeenschap plaats gevonden heeft vóór de huwelijksluiting (Deut. 22:29),⁹ en ten tweede een huwelijk waar de man zijn pas getrouwde vrouw ten onrechte in

7 De landen waaruit deze vrouwen kwamen waren niet beperkt tot de volken binnen het land Kanaän die onder de ban waren geplaatst (Ezra 9:1). Er kan derhalve niet geredeneerd worden dat de echtscheidingen een bijzondere regeling zijn omwille van huwelijken met volken die onder de ban waren. Wij lezen dat ook de kinderen weggezonden werden wat waarschijnlijk maakt dat zij niet besneden waren.

8 Ezra 9:14 spreekt letterlijk van "deze volken van gruwelen" (verg. de Staten Vertaling), d.w.z. "deze volken die gruwelen plegen" (niet zoals NBG "deze gruwelijke volken").

9 Hoewel Deut. 22:28 spreekt over twee mensen die "betrap" zijn, gaat de Bijbel er van uit dat als er oprecht berouw is over een

opspraak heeft gebracht over haar maagdelijkheid (Deut. 22:19). In deze gevallen zou, in het slechtste geval, alleen sprake kunnen zijn van een voortdurende scheiding van tafel en bed waarbij de man steeds de plicht heeft om zijn vrouw financieel te ondersteunen.¹⁰

In Deuteronomium 22:13-21 laat God zien dat verwacht mag worden dat een vrouw maagd is bij het begin van een huwelijk (de man ook trouwens, maar dat is moeilijker te bewijzen). Als de man bij de eerste huwelijksnacht merkt dat zijn vrouw geen maagd is, mag hij een klacht indienen en de rechtbank kan het huwelijk annuleren als bewijs voor de maagdelijkheid van het meisje ontbreekt. Het bewijs van de maagdelijkheid van het meisje behoorde in bezit te zijn van haar ouders die de lakens voor de eerste huwelijksnacht verschaften. Om misbruik van deze wet te voorkomen werd het door de rabbi's verboden dat verloofden ooit samen alleen zouden zijn, niet alleen om de schijn van ontucht te vermijden, maar ook om Gods wet te honoreren.¹¹ De rabbi's stelden dat indien twee verloofden ooit samen alleen waren geweest vóór het huwelijk (waarom en wat ze samen gedaan hebben maakt niets uit), de man het recht om zo'n aanklacht in te dienen zou verliezen. Het punt van deze regeling is evident. Er moet voorkomen worden dat een jongen een aanklacht over het ontbreken van maagdelijkheid bij zijn pas getrouwde vrouw brengt terwijl hij zelf degene is die (vóór de huwelijksluiting) dat meisje ontmaagd heeft.

De Scheidbrief in het Oude Testament

Bill of Divorce

Uit de wet in Deuteronomium 24 leren wij dat bij echtscheiding een officiële scheidbrief geschreven moet worden. Dit moet dan ook inhouden dat er getuigen zijn. Echtscheiding is een openbare contractuele handeling, net zoals het intreden in een huwelijk. Het huwelijk is een *verbond*, een officieel *contract* (verg. Mal. 2:14).¹² Dit betekent dat degene die de scheidbrief regelt zou moeten kunnen aantonen dat “iets verfoeilijks” aan zijn / haar huwelijkspartner te verwijten is. Hoe dit precies bewezen moest worden is niet duidelijk uit de wet. Te denken valt aan beoordeling door de oudsten in de poort. Dat wordt ook verondersteld in Jeremia 2–3 waar de Here God een rechtszaak (zie Jer. 2:9) aanspant tegen zijn “vrouw,” Juda. Hij brengt bewijs van overspel naar voren en dan haalt Hij de wet van Deuteronomium 24 aan (Jer. 3:1). Juda wordt bedreigd met echtscheiding. Zij heeft de resultaten al gezien toen God haar zuster Israël wegzond met een scheidbrief in ballingschap (Jer. 3:8). Deze hoofdstukken bevestigen dat een scheidbrief een *rechtsdocument* is en niet zomaar een verklaring geschreven door de man op eigen gezag.

De scheidbrief zelf zou waarschijnlijk specifiek melding gemaakt hebben van het “iets verfoeilijks” dat in de huwelijkspartner gevonden was. Als er alleen vermoedens van “verfoeilijk gedrag” zijn, is er volgens Gods wet geen grond voor echtscheiding. Het “iets verfoeilijks” moet “gevonden zijn” (Deut. 24:1).

De behandeling van een slavin die gekocht is om met haar te trouwen

Om het beeld van echtscheidingsregelingen in het Oude Testament wat uit te vullen bespreek ik nog kort de volgende wet uit “het boek van het verbond” (verg. Exod. 24:7).

---

zonde, de zondaar zich vrijwillig zal aangeven en zijn “straf” of verantwoordelijkheden nakomen. Zie verder mijn artikel *De consequenties van seks vóór het huwelijk* die geraadpleegd kan worden op <http://katwijk.gkv.nl/anderson/pdfdutch> onder de rubriek Gods wet en Studies in de Pentateuch.

¹⁰ Een ingewikkelde vraag is of in deze gevallen een echtgenoot de doodstraf mag eisen in geval van een misdaad waar sprake is van een mogelijke (maar niet noodzakelijke) doodstraf. Ik laat deze vraag onbeantwoord. Duidelijk moet zijn dat zelfs een halsmisdaad op zich geen reden voor echtscheiding kan zijn onder deze omstandigheden.

¹¹ Voor de Joodse regels, zie *Misjna: Ketubot* 4:4; 1:5 en *Kiddusin* 4:12.

¹² De woorden “wettige vrouw” zijn letterlijk “vrouw van uw verbond.”

Exodus 21:7-11

7. En wanneer iemand zijn dochter als slavin verkoopt, zal zij niet weggaan zoals de slaven weggaan. 8. Indien zij haar heer niet bevalt, die haar voor zichzelf bestemd had, dan moet hij haar laten loskopen; hij heeft niet de bevoegdheid haar aan een vreemd volk te verkopen, omdat hij trouweloos tegen haar gehandeld heeft. 9. Indien hij haar voor zijn zoon bestemt, zal hij haar naar het recht der dochters doen. 10. Indien hij zich een andere neemt, zal hij haar voeding, haar kleding en de echtelijke gemeenschap met haar niet verminderen. 11. Indien hij haar deze drie dingen niet doet, zal zij weggaan, om niet, zonder geld.

Deze wet behandelt de aanschaf van een meisje dat apart gezet wordt als vrouw, óf voor de koper óf voor zijn zoon. Vers 7 geeft aan dat deze wet over een ander geval handelt dan vv.2-6 (over de termijn en vrijlating van slaven). Het meisje is niet vrij om te vertrekken naar zes jaren “dienst”, want zij is bestemd als vrouw (zoals de verzen 9-10 duidelijk maken). In de Bijbel was het de gewoonte om een bruidsschat te betalen (een gewoonte die in Gods wet niet geregeld wordt). Deze bruidsschat werd *niet* betaald door de bruidegom aan zijn schoonouders, maar door de ouders van de bruid aan de bruid zelf (verg. 1 Kon. 9:16; Mich. 1:13-14). Als de ouders van de bruid geld eisten van de bruidegom, werd dit beschouwd als de verkoop van hun dochter als slavin-vrouw, zoals deze wet duidelijk maakt.¹³

Ouders die in geldnood zaten konden hun dochter “verkopen” aan haar bruidegom in plaats van haar weg te geven aan haar man. Het meisje is wel door deze handelwijze vernederd. Zij heeft geen onafhankelijke geldpot zoals andere “vrij” getrouwde vrouwen (middels hun bruidsschatten). Verder heeft zij de status van een slavin-vrouw. Zij heeft daarom geen recht om een echtscheiding van haar man *en* heer aan te gaan.

Deze wet beschermt de rechten van zo’n meisje dat op deze manier verkocht wordt door haar ouders. Een vergelijkbare wet vinden wij in Deuteronomium 21:10-14 die spreekt over de behandeling van een slavin-vrouw afkomstig van de buit van oorlogvoering. In beide gevallen is het duidelijk dat de man en heer het recht heeft om haar weg te zenden als zij “niet bevalt.”¹⁴ De gronden voor echtscheiding in het geval van een slavin-vrouw schijnen zeer ruim te zijn—veel ruimer dan bij een vrije vrouw (verg. Deut. 24:1 die van “iets verfoeilijks” spreekt). Aan het meisje dat verkocht wordt, moet, in geval van echtscheiding, het recht gegeven om losgekocht te worden. Haar ouders, of andere naaste familie, mogen haar loskopen. Zij mag in geen geval aan buitenlanders verkocht worden. Daardoor zou zij buiten het verbondsgemeenschap belanden. Haar status als verbondskind van de Here is hiermee beschermd. Waarschijnlijk betekent dit dat als haar familie haar niet wil loskopen, zij verkocht kan worden aan een andere Israëliet. In geval van een buitenlandse slavin-vrouw die meegenomen werd als oorlogsbuit, moet zij vrijgelaten worden als haar heer “geen behagen” in haar heeft. Zij mag zelfs terugkeren naar haar eigen volk als zij dat wil (Deut. 21:14). Als de man en heer van een slavin-vrouw, die door haar ouders verkocht werd, ook een andere vrouw tot zich neemt, mag hij de rechten van de slavin als *vrouw* niet verminderen. Haar recht op voeding, kleding en echtelijke gemeenschap blijft gelden. Als deze dingen haar onthouden worden, of verminderd, heeft zij het recht om weg te lopen van haar man en heer. Geen losprijs hoeft te worden betaald. Zij gaat vrijuit en voltrekt daardoor een echtscheiding.

Als een slavin gekocht wordt als vrouw voor de zoon van de koper, moet zij behandeld worden “naar het recht der dochters.” Wat dit precies inhoudt wordt niet duidelijk gemaakt. De wet lijkt te zeggen dat de man die haar gekocht had, haar moet behandelen alsof zij zijn eigen dochter was die hij

13 1 Sam. 18:25 moet verstaan worden in het licht van deze wet. Saul vernedert zowel zijn eigen dochter als David door David te dwingen Michal *te kopen* als vrouw.

14 De wet in Exod. 21 spreekt van een slavin die *raah* is in de ogen van haar heer. Dit woord kan een betekenis dragen van “niet welgevallig” tot ronduit “kwaadaardig.” De wet in Deut. 21:14 spreekt van een situatie waarin de man “geen behagen” heeft in het meisje. Dit wijst er op dat Exod. 21:8 geïnterpreteerd behoort te worden in de zin van “niet welgevallig.”

weggeeft aan een bruidegom. Dit zou kunnen betekenen dat hij de plicht krijgt om haar een bruidsschat te geven en dat zij de status krijgt van de *vrije* vrouw, niet van een slavin-vrouw.

Een interessant voorbeeld van een aangepaste uitvoering van deze wet vinden wij in het boek Ruth, waar Noömi, die wenst Ruth uit te huwelijken, niet in staat is haar een bruidsschat mee te geven. Zij kiest om het land dat haar toebehoort via haar overleden man Elimelech te verkopen en ook Ruth samen daarmee te “verkopen.” Omdat er geen mannelijk erfgenaam is wordt deze verkoop permanent en moet het land binnen de familieclan gekocht worden via een “losser.” Op deze manier kan Ruth, al is zij als vrouw “verkocht,” nageslacht grootbrengen om het land te erven namens Elimelech en zijn zoon (Ruths eerste man) Mahlon.

In de verdere bespreking van echtscheiding zullen wij niet op deze wet terugkomen. De gewoonte om dochters te verkopen omdat ouders in geldnood zitten is bij ons onbekend. De hele maatschappelijke situatie is anders geworden.

Echtscheiding in het Nieuwe Testament

Voordat wij de woorden van Jezus over echtscheiding bekijken moet opgemerkt worden dat Jezus niet bezig is een nieuwe *wet* te schrijven. Zijn voornemen was om Gods goede morele wet te *handhaven* tot in alle details (Matth. 5:17-20)! In zijn prediking, ook waar het de wet betreft, is Hij niet bezig om regels te stellen, maar de boodschap van Gods wet tot in het hart te laten doordringen.

Dit is zeker zijn bedoeling in de Bergrede. In Mattheus 5 gaat Jezus een aantal geboden na en spitst hun boodschap toe op een overdrijvende manier om echt tot het hart door te dringen (en om de rabbijnse leer van zijn tijd te bestrijden).

Een paar voorbeelden: In v.27 begint Hij over echtbreken (= vreemdgaan). Jezus spitst dit toe op een overdrijvende manier wanneer Hij stelt dat als ons rechteroog ons tot zonde verleidt, wij het moeten uitrukken. Al is het waar dat het voor ons beter is als een van onze lichaamsdelen verloren gaat dan dat heel ons lichaam in de hel geworpen wordt, toch is het niet Jezus' bedoeling te zeggen dat wij *letterlijk* ons oog moeten uitrukken. Dan zouden wij allen onszelf moeten verblinden. Jezus spreekt in de overdrijvende vorm, maar zijn punt is daardoor des te scherper gesteld. Hij dringt door tot het hart wanneer Hij zegt dat ook het aanzien van een vrouw om haar te begeren echtbreuk (= overspel) is. Dit is gelijk weer een overdrijving in die zin dat wij moeten stellen dat het seksueel verlangen naar een vrouw wel overspel in de ogen van de Here is, maar toch geen burgerlijke consequenties heeft (bijv. het rechtvaardigt echtscheiding niet).

In v. 33 begint Hij over het breken van een eed. Hij spreekt in de overdrijvende vorm door te stellen dat geen enkele eed afgelegd mag worden (tevens bekritiseert Hij de Joodse praktijk van het zweren bij *dingen* in plaats van bij God)—in tegenstelling tot 26:63-64 (verg. Gal. 1:20; Hebr. 6:13-16; en Zond. 37 van de Heidelbergse Catechismus). Hij dringt door tot het hart als Hij stelt dat ons ja, ja moet zijn, en ons nee, nee.

In v.31 citeert Hij weer de vaders die stellen: “Al wie zijn vrouw wegzendt, moet haar een scheidbrief geven.” De Joodse achtergrond hier is het feit dat in Jezus' dagen de woorden van Deuteronomium 24 heel ruim geïnterpreteerd konden worden. “Iets onbehoorlijks/ verfoeilijks” werd geïnterpreteerd in de zin van “iets dat je niet aanstaat.”¹⁵ Vandaar dat er in dit citaat geen enkele voorwaarde voor wegzending aangegeven is. Jezus stelt de wet overdreven scherp als Hij zegt dat een ieder die zijn vrouw wegzendt om een andere reden dan ontucht,¹⁶ maakt dat er echtbreuk (= overspel) met haar gepleegd wordt. Nog eens benadrukt Hij zijn punt op een overdrijvende manier

15 Voor de uitleg van de rabbi's zie boven. De vrije zienswijze van de school van Hillel werd in de dagen van Jezus het meest aangehouden.

16 Het woord *porneia* (ontucht) duidt aan alle vormen van verboden seksueel verkeer (bv. homoseksualiteit, bestialiteit, of overspel). Het is dus breder dan overspel alleen.

als Hij stelt dat een ieder die een gescheiden vrouw trouwt echtbreuk pleegt.

Deze woorden van onze Here moeten wij niet op een legalistische manier tot een bindende wet verheffen. Dan zouden wij geen recht doen aan de context waarin deze woorden staan. *Wel* moeten wij de boodschap van de Here tot ons laten doordringen, namelijk, dat wij rekening houden met het feit dat de Here de echtscheiding *haat* en dat wij terughoudend omgaan met de voorwaarden daarvoor. Verder, dat wij niet zomaar het trouwen met een gescheidene toelaten totdat onderzocht is of die echtscheiding *terecht* voltrokken was.

Dat de Here Jezus zelf op een overdrijvende manier over dit onderwerp regelmatig gesproken heeft blijkt ook uit Markus 10:9-12 en Lukas 16:18 waar zelfs de voorwaarde van “ontucht” niet vermeld wordt!

In Mattheus 19:3-12 (verg. Mark. 10:2-12) komen Farizeeën tot Jezus met de strikvraag of het geoorloofd zou zijn om een vrouw weg te zenden. Het schijnt dat zij gehoord hadden dat Jezus helemaal tegen de echtscheiding was (verg. v.7) en dus, dachten zij, tegen de wet van Mozes. Jezus verwijst naar de schepping waar God man en vrouw aan elkaar gegeven heeft en daarbij verklaart dat zij één vlees worden. Waarom staat Mozes dan de echtscheiding toe? Om de hardheid van de harten. Maar zo was het niet in den beginne. Jezus laat zien dat de regeling voor echtscheiding een gevolg van de zondeval is. *Vóór* de zondeval was er geen echtscheiding. Na de val in de zonde moet Gods wet ook rekening houden met de hardheid van het mensenhart. Dit houdt in dat, hoewel echtscheiding op zich in bepaalde omstandigheden toegestaan mag worden (Jezus laat zien dat Hij naast Mozes staat in zijn toelating, v.9), het altijd een gevolg van *zonde* is.¹⁷ Het is een concessie aan de zonde. Als wij de echtscheiding in dit licht bekijken, worden wij des te meer aangespoord om ons best te doen echtscheiding te vermijden.¹⁸

Deze passage wordt vaak uitgelegd alsof Jezus hier wil zeggen dat, terwijl Mozes rekening hield met de hardheid van het mensenhart door echtscheiding *toe te staan*, dit eigenlijk niet Gods bedoeling was. In deze interpretatie geeft Jezus een *nieuwe* wet die strikter is dan die van Mozes. Het kwaad dat Mozes *permitteerde* wordt nu afgeschaft. Maar deze interpretatie is om een aantal redenen onhoudbaar. Ten eerste zou Jezus dan wat Hij gezegd heeft aan het begin van zijn Bergrede (Matth. 5:17-20) hier verloochenen, namelijk, dat er niets van Gods morele wet afgedaan mag worden. Ten tweede, wij kunnen niet zeggen dat er nu (na Christus' komst) geen sprake kan zijn van een hard mensenhart. Ten derde, Jezus zelf houdt rekening met de hardheid van het mensenhart als Hij alsnog spreekt over de toelating van echtscheiding bij hoererij. Net zoals in de Bergrede, laat Jezus weten dat het “iets verfoeilijks” van de wet van Mozes serieus genomen moet worden. Mozes' toelating van echtscheiding is geen vrijbrief om een scheidbrief te schrijven om wat voor reden dan ook. Ten vierde, het is niet zo dat Jezus er vanuit ging dat Mozes slechts een kwaad in Israël *permitteerde*. In Markus 10:3 spreekt Jezus van het *gebod* van Mozes omtrent echtscheiding. Daar zijn het de Farizeeën die het woord “toestaan” gebruiken.

De laatste passage in het Nieuwe Testament die wij moeten bekijken is 1 Korintiërs 7:10-11. Hier haalt Paulus aan wat de Here Jezus geleerd heeft in Markus 10:11-12. Wij hebben al gezien dat zelfs binnen het kader van Jezus' eigen uitspraken over echtscheiding dit op een overdrijvende manier toegespitst is. Maar Paulus haalt dit niet aan om echtscheiding, op wat voor grond dan ook, te bestrijden. Hier moeten wij wel naar de context van dit hoofdstuk luisteren. Paulus is bezig om bepaalde vragen, waarover de Korintiërs hem geschreven hadden, te beantwoorden (v.1). Uit zijn advies in vs. 1-9 leren wij dat sommige Korintiërs hun huwelijk in principe tenietgedaan hadden omdat zij dachten dat God daardoor beter gediend was. In ieder geval weigerde men echtelijke

---

¹⁷ Ik bedoel hier niet te zeggen dat een echtscheiding voltrokken op basis van een bijbelse voorwaarde zonde is. De echtscheiding is dan *op zichzelf* geen zonde, maar door God toelaatbaar. Toch is het een *gevolg* van zonde binnen het huwelijk. De echtscheiding zelf kan alleen zonde zijn indien er geen bijbelse grond voor is geweest.

¹⁸ In dit licht moet ook het advies van de apostel Petrus gezien worden, 1 Petr. 3:1-2.

omgang, waarschijnlijk omdat men dacht dat dit niet strookt met een echt *geestelijk* christenleven. Paulus corrigeert dit denken en verklaart dan *aan hen die getrouwd zijn*, dat de Here Jezus zelf gezegd heeft dat een vrouw haar man niet mag verlaten.

Dat Paulus hier niet bedoelt te zeggen dat echtscheiding *nooit* toelaatbaar is blijkt uit zijn woorden in de verzen 12-16 (vooral v.15). Hij spoort hen aan bij gemengde huwelijken (d.w.z. huwelijken die gesloten waren vóór dat één van de twee christen werd) niet zomaar te gaan scheiden. Maar als de ongelovige toch weggaat, dan mag men daarin berusten.¹⁹ De huwelijksrelatie is in dat geval *ontbonden*. Dat impliceert dat er dan ook hertrouwd mag worden. De Here Jezus heeft duidelijk gemaakt dat de mogelijkheid tot hertrouwen te maken heeft met de vraag of een huwelijk *terecht* ontbonden is (Matth. 5:32; 19:9).

De passage uit 1 Korintiërs 7 is verder bewijs dat Jezus' "voorwaarde" bij echtscheiding (d.w.z. "ontucht") niet wettisch gelezen mag worden. Andere gevallen kunnen zich ook voordoen waarbij een huwelijk wettig ontbonden wordt (bijv. 1 Kor. 7:15). Wel moeten wij ernstig rekening houden met Jezus' waarschuwing dat het "iets *verfoeilijks*" van Deuteronomium 24 geïnterpreteerd moet worden in de lijn van zonden zoals ontucht die een ernstige vertrouwensbreuk kunnen veroorzaken.

---

¹⁹ Er moet wel opgemerkt worden dat Paulus de berusting in deze scheiding toelaat bij *verlating* in het algemeen. De toelating is niet beperkt tot een situatie waarin de christelijke partner anders verhinderd zou worden om de Here te dienen. Het zou bijv. kunnen zijn dat de onchristelijke partner gewoonweg een bekeerde echtgenoot (echtgenote) niet zo interessant meer vindt.